

Wrocław 2024

Projektowanie dla Społeczności

Publikacja przygotowana przez Martę Siemińską
w ramach studiów doktoranckich na Akademii Sztuk
Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu.

Niniejsza publikacja zawiera **glosariusz** kluczowych pojęć związanych z partycypacją społeczną, które nie są jeszcze powszechnie stosowane w Polsce, lecz odgrywają istotną rolę w międzynarodowych dyskusjach o współtworzeniu przestrzeni. Terminologia ta, wywodząca się z praktyk krajów o rozwiniętej kulturze zaangażowania obywatelskiego, może stanowić inspirację do wdrażania nowych modeli współpracy w polskim kontekście.

Publikacja przedstawia również **rozszerzony zakres kompetencji projektanta** zaangażowanego w procesy partycypacyjne, które odgrywają kluczową rolę w rozwoju tego zawodu. Kompetencje te podkreślają znaczenie uwzględniania różnorodnych perspektyw mieszkańców, instytucji oraz innych interesariuszy, co pozwala na skuteczniejsze reagowanie na wyzwania przestrzenne i społeczne. Takie podejście promuje tworzenie bardziej inkluzywnych przestrzeni, wzmacnia lokalne zdolności organizacyjne oraz sprzyja budowaniu trwałych struktur współpracy.

Całość uzupełnia **manifest projektanta przestrzeni publicznych** – 20 wskazówek, które wspierają rozwój procesu projektowego, czyniąc go bardziej otwartym, włączającym i wrażliwym na potrzeby społeczności.

Glosariusz

Koncepcje leżące u podstaw autentycznej partycypacji w projektowaniu oraz mechanizmy wykorzystywane w badanych projektach.

Autentyczna partycypacja

to forma uczestnictwa obywatelskiego, w której członkowie społeczności mają realny wpływ na procesy decyzyjne, a podjęte przez nich decyzje są faktycznie wdrażane. Stanowi ona najwyższy poziom zaangażowania, przyznając społeczności rzeczywistą władzę oraz podmiotowość w kształtowaniu otoczenia. W tym podejściu partycypacja nie jest jedynie narzędziem, lecz również celem samym w sobie, wpływając zarówno na środowisko, jak i na sposób jego postrzegania przez mieszkańców.

Autentyczna partycypacja

Narzędzia partycypacyjne

Narzędzia partycypacyjne

Skuteczność procesów partycypacyjnych w dużej mierze zależy od doboru odpowiednich narzędzi oraz ich dostosowania do specyficznych uwarunkowań, w których dany proces będzie realizowany. Kluczowe znaczenie ma uwzględnienie skali czasowej i przestrzennej projektu, jak również specyfiki oraz dynamiki lokalnej społeczności.

W celu dotarcia do szerokiego grona odbiorców zaleca się stosowanie zróżnicowanych narzędzi partycypacyjnych. Warto również w obrębie jednego narzędzia wprowadzać elementy różnorodności, co może sprzyjać zwiększonemu zaangażowaniu uczestników. Spotkania organizowane w przestrzeni publicznej, umożliwiające spontaniczne dołączenie przechodniów, wykazują większy potencjał angażowania mieszkańców niż wydarzenia odbywające się w zamkniętych, oddalonych od obszaru interwencji przestrzeniach. Takie podejście zwiększa inkluzywność procesu oraz sprzyja budowaniu szerszego i bardziej zróżnicowanego grona uczestników.

Sytuacje przestrzenne

Tworzenie sytuacji przestrzennych stanowi skuteczną metodę angażowania lokalnej społeczności oraz przypadkowych użytkowników przestrzeni. Poprzez odpowiednią aranżację miejsca lub interwencję przestrzenną, zachęcającą do spontanicznego uczestnictwa, użytkownicy nawiązują interakcję nie tylko z przestrzenią, lecz także z innymi osobami. Takie działania mają potencjał zmiany percepcji miejsca i wzorców zachowań, skłaniając przechodniów do nowego spojrzenia na przestrzeń miejską.

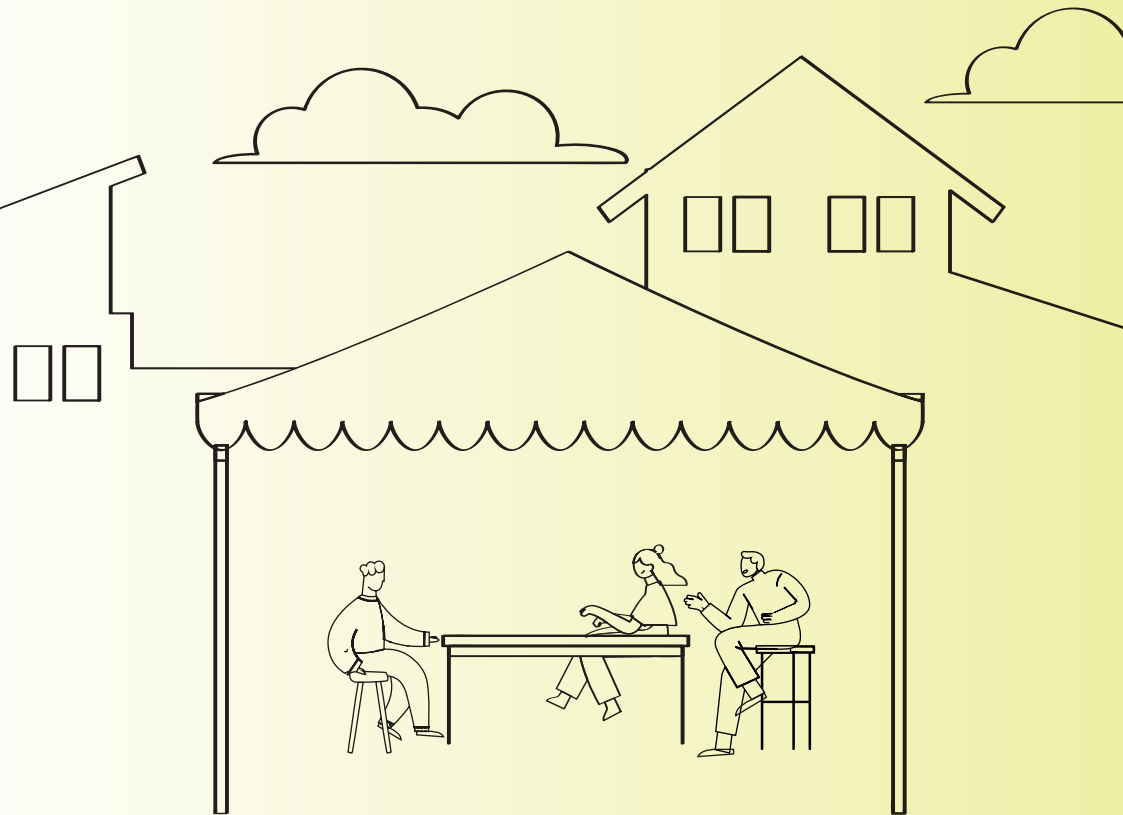
Metoda ta może funkcjonować jako uzupełnienie innych narzędzi partycypacyjnych. Jej celem nie jest wyłącznie testowanie funkcjonalności przestrzeni, lecz przede wszystkim przyciągnięcie uwagi użytkowników oraz zachęcenie ich do interakcji – zarówno z otoczeniem, jak i z obecnym w danej przestrzeni projektantem-animatorem.

Interwencje przestrzenne, pełniąc rolę katalizatorów interakcji społecznych, umożliwiają użytkownikom eksplorację otoczenia w sposób sprzyjający integracji społecznej oraz zaangażowaniu w procesy partycypacyjne.

Sytuacje przestrzenne

Obecność architektoniczna (permanencja)

Obecność architektoniczna (permanencja)

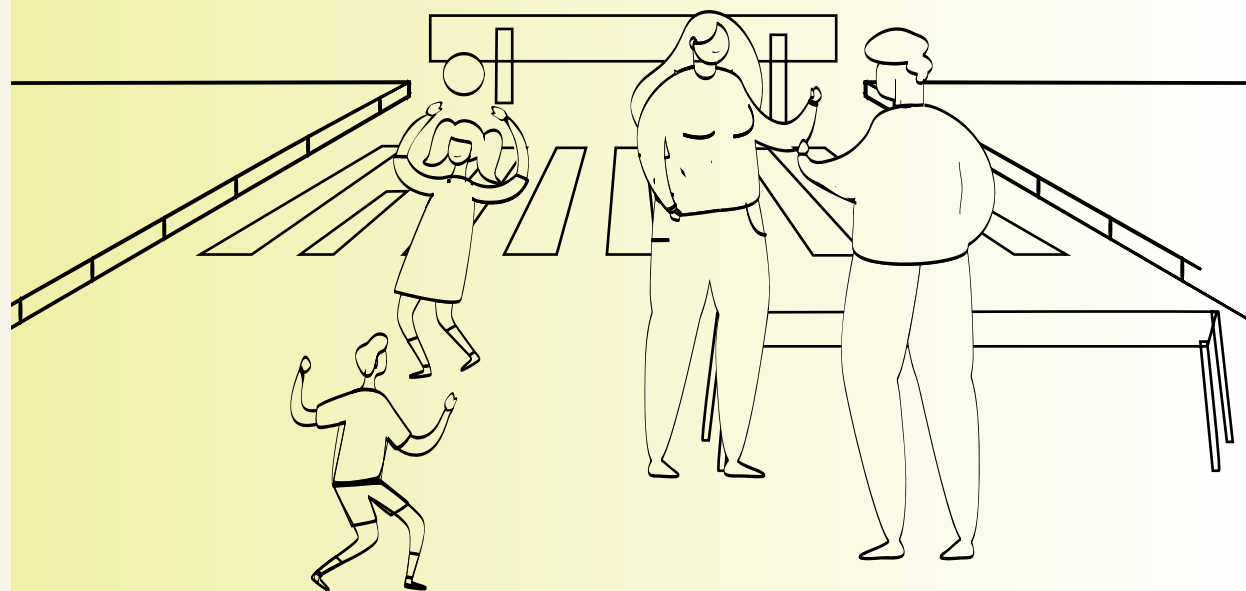
Pojęcie obecności architektonicznej lub permanencji odnosi się do długotrwałej obecności, a nawet zamieszkiwania projektanta na obszarze realizacji projektu. Jego istotą jest założenie, że codzienne doświadczanie przestrzeni w sposób analogiczny do jej użytkowników umożliwia głębsze zrozumienie lokalnego kontekstu poprzez osobiste doświadczenie. Dzięki temu projektant zyskuje możliwość opracowania bardziej adekwatnych, precyzyjnych i kontekstualnie osadzonych rozwiązań, które odpowiadają na realne potrzeby, wyzwania oraz aspiracje społeczności.

Permanencja sprzyja również integracji i koordynacji lokalnych zasobów, wspierając tworzenie projektów zrównoważonych oraz głęboko zakorzenionych w specyfice danego miejsca. Pełni funkcję pośrednika między różnymi aktorami procesu – decydentami i obywatelami, profesjonalistami i rzemieślnikami, przedsiębiorstwami i lokalnymi społecznościami. Obecność projektanta od najwcześniejszych etapów – a niekiedy nawet przed formalnym rozpoczęciem procesu – pozwala na spójne łączenie wszystkich faz tworzenia przestrzeni, wzmacniając partycypacyjny i kontekstowy charakter działań projektowych.

Spółeczna aktywacja miejsca

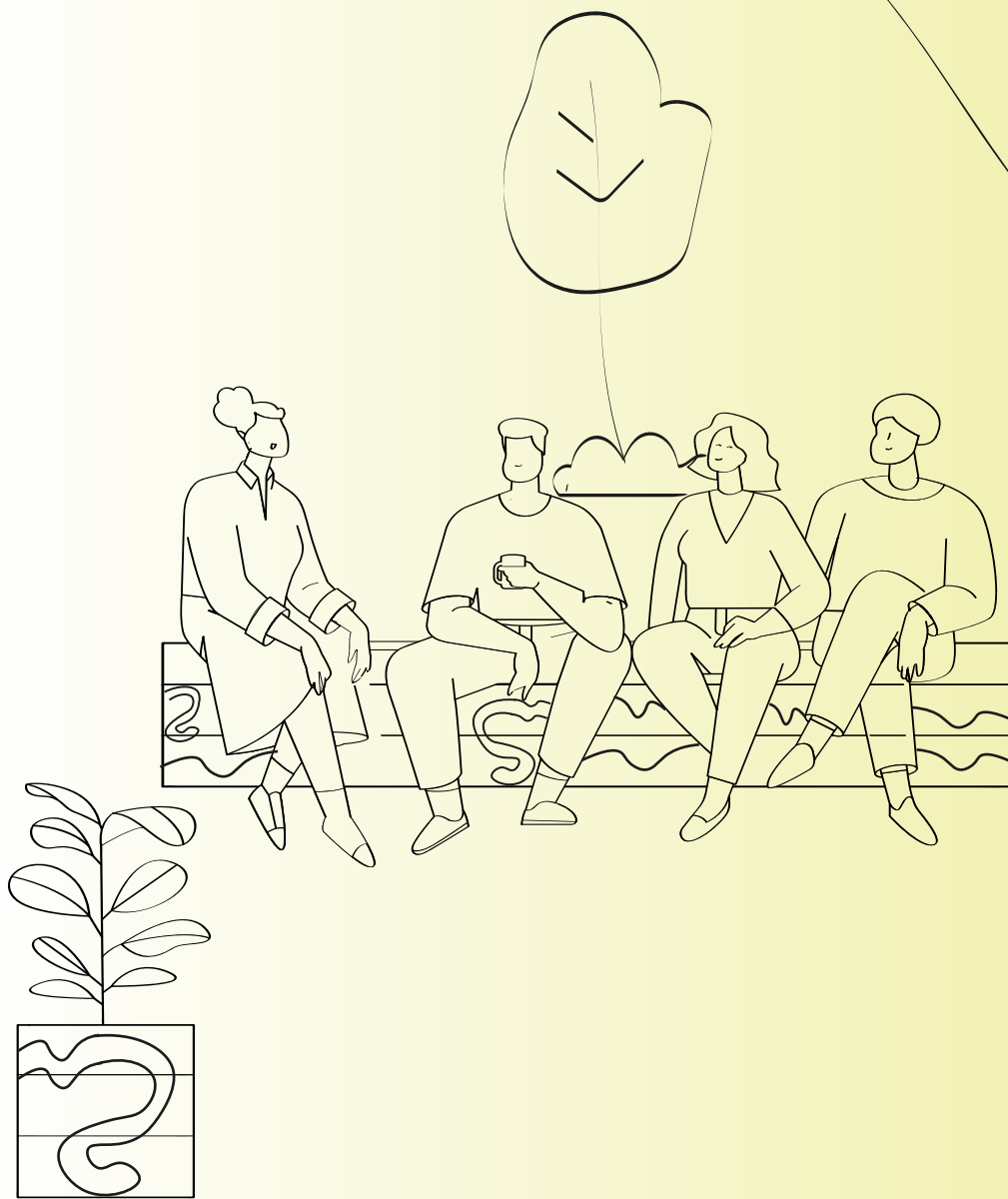
Spółeczna aktywacja miejsca stanowi strategię nawiązywania kontaktu ze społecznością poprzez tymczasowe ożywienie nieużytkowanej lub pustej przestrzeni, mające na celu stworzenie nowego doświadczenia dla lokalnych mieszkańców. Proces ten może zachodzić równolegle z projektowaniem przestrzeni lub go poprzedzać, pełniąc funkcję etapu przejściowego w kształtowaniu relacji ze społecznością.

W ramach tej praktyki możliwe jest tymczasowe uruchomienie przestrzeni pełniącej rolę kawiarni, biura budowy czy strefy konsultacji. Takie miejsce może stanowić punkt informacyjny dla przechodniów oraz zainteresowanych mieszkańców, umożliwiając im zdobycie wiedzy na temat projektu, wyrażenie opinii czy udział w organizowanych wydarzeniach, takich jak projekcje filmowe. Etap ten nie tylko sprzyja budowaniu relacji między projektantami, wykonawcami a społecznością lokalną, lecz także pozwala na testowanie potencjalnych scenariuszy użytkowania przestrzeni.

Spółeczna aktywacja miejsca

Adopcja przestrzeni

Adopcja przestrzeni

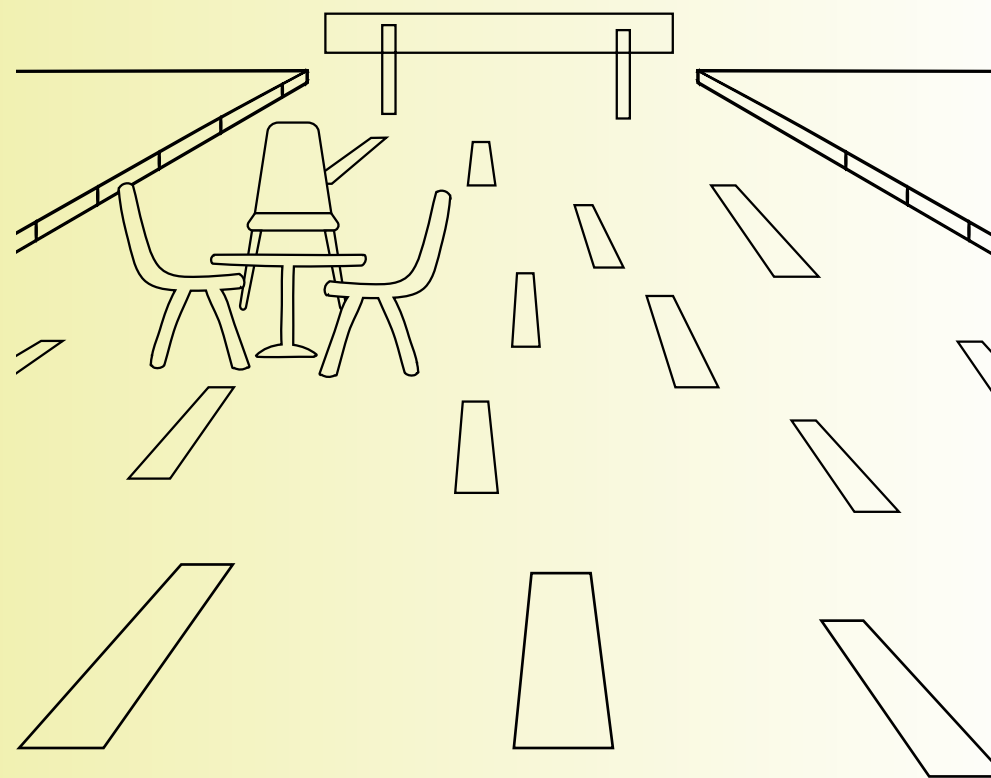
Adopcja przestrzeni, określana również jako apropiacja, obejmuje indywidualne lub zbiorowe działania związane z użytkowaniem, modyfikowaniem, wprowadzaniem nowych elementów, wyznaczaniem granic oraz pielęgnowaniem przestrzeni w sposób wskazujący na jej przynależność do określonej jednostki lub grupy. Proces ten nie tylko polega na świadomym korzystaniu z przestrzeni, ale także na jej aktywnym przekształcaniu zgodnie z potrzebami i intencjami użytkowników.

Przestrzeń oznaczona symbolami lub działalnością społeczności zyskuje nowe znaczenia i staje się nośnikiem tożsamości, co odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu współczesnych miast. W związku z tym projektanci nie powinni obawiać się zawłaszczania przestrzeni przez społeczność, nawet jeśli oznacza to ingerencję w projekt, gdyż świadczy to o oswojeniu przestrzeni i rzeczywistym zakorzenieniu w codziennym życiu mieszkańców.

Urbanistyka tymczasowa, taktyczna i przejściowa

Tymczasowa, taktyczna i przejściowa urbanistyka to nowe podejścia do kształtowania przestrzeni miejskiej poprzez elastyczne i często oddolne interwencje. **Tymczasowa urbanistyka** polega na zagospodarowaniu, o charakterze niestałym, pustych przestrzeni, umożliwiając testowanie nowych form użytkowania. **Taktyczna urbanistyka** to obywatelskie lub aktywistyczne interwencje mające na celu uzupełnianie braków w działaniach publicznych. **Przejściowa** (tranzytoryjna) **urbanistyka** obejmuje punktowe działania, które prowadzą do trwałych zmian w przestrzeni miejskiej. Może być ona wspierana przez instytucje, a jej zastosowanie odzwierciedla rzeczywiste jakościowe połączenie między przeszłym, obecnym i przyszłym wykorzystaniem terenu.

Wszystkie te formy urbanistyki sprzyjają eksperymentowaniu i angażowaniu społeczności w procesy partycypacyjnego projektowania przestrzeni miejskich.

Urbanistyka tymczasowa,
taktyczna i przejściowa

Społecznościowe Centra Projektowe

Społecznościowe Centra Projektowe

Społecznościowe Centra Projektowe (ang. Community Design Centers) to przestrzeń zrzeszające specjalistów oferujących bezpłatne doradztwo techniczne i projektowe społecznościom, które nie mają środków na korzystanie z komercyjnych usług architektonicznych.

W tym modelu projektanci, architekci i urbaniści pełnią rolę rzeczników społeczności wykluczonych z procesu projektowania, a samo projektowanie staje się kwestią polityczną, a nie wyłącznie techniczną czy biurokratyczną. Idea ta narodziła się w latach 60. XX wieku w Stanach Zjednoczonych.

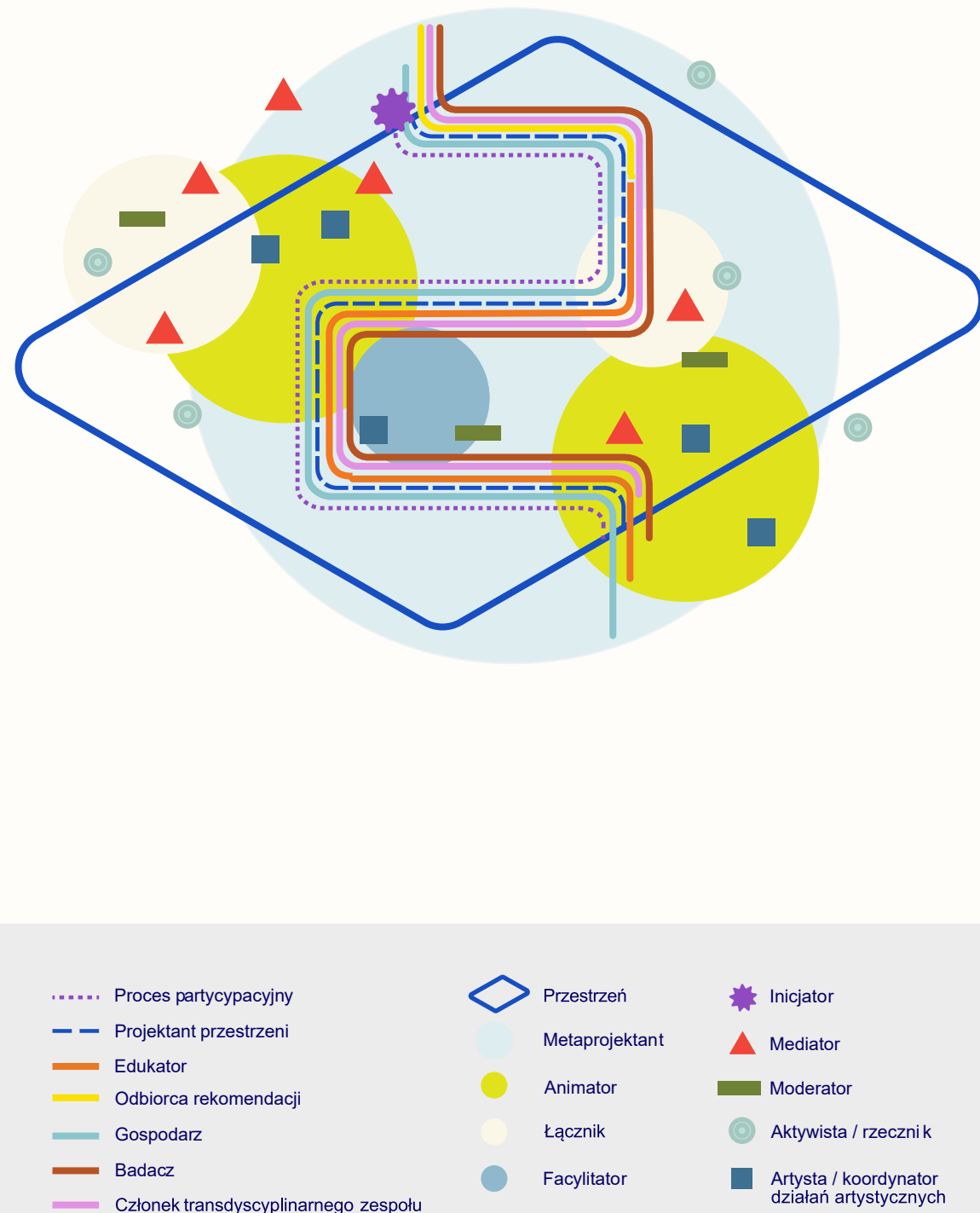
Społecznościowe Centra Projektowe działają w różnych modelach dostosowanych do lokalnych potrzeb. Wyróżnić można model:

- **Akademicki** – włączony do instytucji akademickich, wpisany w program kształcenia projektantów;
- **Współpracujący z uczelniami;**
- **Organizacji pozarządowej** – niezależnie działającej i opartej na wolontariacie;
- **Oddolny** – inicjowany przez mieszkańców, zapraszających ekspertów do współpracy.

Najbardziej powszechny jest model akademicki, który zyskuje na znaczeniu wśród młodych projektantów doceniających społeczne zaangażowanie.

Role projektanta w procesie kształtowania przestrzeni publicznych

Jakie kompetencje wspierają
pracę projektanta?

Manifest Projektanta Przestrzeni Publicznych

Jak tworzyć otwarte
i wspólnotowe przestrzenie
w duchu autentycznej partycypacji?

1

Wprowadzaj partycypację na każdym etapie
Niezależnie od momentu, w którym dołączasz do projektu, zawsze warto inicjować proces partycypacyjny.

2

Myśl szerzej niż projektowany obszar
Koordynuj działania, zarządzaj procesem partycypacyjnym i buduj sieć powiązań między interesariuszami.

3

Działaj jak gospodarz
Dbaj o przestrzeń, wspieraj lokalne inicjatywy i ustalaj zasady jej użytkowania zamiast narzucać gotowe rozwiązania.

4

Buduj sieci kontaktów lub dołącz do istniejących
Współpracuj z lokalnymi liderami, organizacjami i instytucjami, by skutecznie angażować społeczność i ułatwiać komunikację.

5

Analizuj historię miejsca
Poznaj zarówno formalną dokumentację, jak i nieformalne działania, by unikać powielania błędów i doceniać wcześniejsze inicjatywy.

6

Moderuj spotkania

Prowadź otwartą i merytoryczną dyskusję, dbając o aktywny udział wszystkich grup i poszukiwanie kompromisów.

7

Dbaj o równowagę interesów

Mediuj w sytuacjach konfliktowych, szukając rozwiązań uwzględniających potrzeby różnych użytkowników.

8

Facylituj, nie narzucaj

Wspieraj społeczność w samodzielnym definiowaniu problemów i znajdowaniu rozwiązań zamiast dostarczać gotowe odpowiedzi.

9

Animuj i mobilizuj

Twórz przestrzeń dla interakcji i działań oddolnych, zachęcając mieszkańców do aktywnego działania.

10

Wspieraj współpracę międzybranżową i międzysektorową

Podejmuj wyzwania w sposób kompleksowy, angażując różne dziedziny i podmioty.

11

Łącz badania z praktyką

Korzystaj z lokalnych doświadczeń, prowadź ewaluację działań, dziel się zdobytą wiedzą i wspieraj rozwój kompetencji społeczności.

12

Edukacja to klucz

Pomagaj mieszkańcom zrozumieć szerszy kontekst projektowych decyzji i uwrażliwiaj na trudne tematy, by zapobiegać potencjalnym konfliktom.

13

Reprezentuj społeczność w kontaktach z instytucjami

Wykorzystuj swoją wiedzę ekspercką, aby bronić interesów mieszkańców.

14

Dawaj głos tym, którzy go nie mają

Reprezentuj interesariuszy, którzy są niewidoczni lub marginalizowani, w tym przyszłe pokolenia, środowisko naturalne, dziedzictwo kulturowe oraz grupy wykluczone.

15

Bądź łącznikiem mieszkańców z decydentami

Tłumacz administracyjne i inwestorskie decyzje, wskazując sposoby na ich zrozumienie i ewentualne zmiany.

16

Wykorzystuj sztukę jako narzędzie zmiany
Działania artystyczne mogą ożywiać przestrzeń, wzmacniać jej tożsamość i zachęcać do interakcji.

17

Zapewnij długofalowe wsparcie
Nie ograniczaj swojej roli do etapu projektowania – zadбай o to, by społeczność mogła kontynuować swoje działania po zakończeniu projektu.

18

Eksperymentuj i testuj rozwiązania
Obserwuj reakcje użytkowników, dostosowuj projekt i ucz się na błędach, aby stworzyć przestrzeń odpowiadającą rzeczywistym potrzebom.

19

Projektuj z mieszkańcami, nie dla nich
Zaangażowanie i współudział społeczności są kluczowe dla sukcesu projektu.

20

Doceniaj wysiłek i świętuj sukcesy
Wyróżniaj tych, którzy angażują się w działania i celebruj osiągnięcia społeczności.